

Hayati Baki ve Octavio Paz'da Yaratıcı Yalnızlık

Creative Solitude in Hayati Baki and Octavio Paz

Türkân Yeşilyurt*

Öz

Bu yazıda Hayati Baki'nin “ev: yalnızlık senfonisi” ile Octavio Paz'ın “Toz Bulutu Sözcükler” başlıklı şiirleri yaratıcı yalnızlık bağlamında irdelenerek karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Baki'nin ve Paz'ın şiirlerinin ortak paydası ev ve yalnızlıktır. Octavio Paz'ın “Toz Bulutu Sözcükler” ve Hayati Baki'nin “ev: yalnızlık senfonisi” adlı şiirlerinin ortak izleği yalnızlıktır. Onlar yalnızlıklarını şiirlerini meydana getirmek için bir güce dönüştürürler. Bu nedenle her iki şairin yalnızlığı da yaratıcı yalnızlıktır. Yalnızlığın yaşandığı yer evdir. Theodor Reik'e göre evin bilinçdışı anlamı “rahim”dir. Başka bir deyişle ev, kadını işaret eder. Ne var ki Otto Rank, zaman içerisinde ev simgesinin koruyucu kadından yaratıcı egoya dönüştüğünü belirtir. Hayati Baki'nin şiirinin biçimi simetrik, Octavio Paz'ın şiirinin biçimi hareketlidir. Yer, iki şiirde de evdir. Bu ev şiirin ortaya çıktığı yerdir. Ne var ki Baki'de şair, Paz'da şiir, öne çıkar. Paz'da pencere dışarıya kapalıyken, Baki'de açıktır. Açık olan davetkârdır. Paz'ın şiirinde yalnızlık sezdirilirken, Baki'nin şiirinde altı çizilerek belirginleştirilir. Her iki şairde de içsel yalnızlık söz konusudur. Paz yalnızlık bağlamında şiir oluşum

Geliş tarihi (Received): 18-12-2024 Kabul tarihi (Accepted): 10-07-2025

* Doç.Dr. Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm-. Sinop-Türkiye/ Assoc. Prof. Dr. Sinop University Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature. turkanyes@gmail.com. ORCID ID: 0000-0003-3138-1339

sürecini dile getirirken, Baki şiir yazmak için yalnızlığın gerekliliğine ve önemine dikkat çeker. Paz'ın şiirinde yalnızlıkta kadının rolü yokken, Baki'nin şiirinde kadının önemli bir rolü vardır. Şiirde farklılıkların yanı sıra ortaklıklar bulunmaktadır: Şiirlerin ortak sözcükleri ev, pencere, rüzgâr ve tozudur. Her iki şiirde de evde şairden başka kimseye rastlanmaz. Ev yaratıcı egoyu temsil eder. Evin dört yanını saran yalnızlık Baki'ye de, Paz'a da düş olanağı sunarak onları şiire götürür.

Anahtar sözcükler: *ev, Hayati Baki, Octavio Paz, yaratıcı ego, yaratıcı yalnızlık*

Abstract

In this article, Hayati Baki's "home: symphony of loneliness" and Octavio Paz's "Dust Cloud of Words" are analyzed and compared in the context of creative loneliness. The common denominator of Baki's and Paz's poems is home and loneliness. The common theme of Octavio Paz's "Dust Cloud of Words" and Hayati Baki's "home: symphony of loneliness" is loneliness. They transform their loneliness into a force to create their poems. Therefore, the loneliness of both poets is creative loneliness. Home is where loneliness is experienced. According to Theodor Reik, the unconscious meaning of home is "womb". In other words, the house signifies woman. However, Otto Rank states that over time the symbol of the house transforms from the protective woman to the creative ego. The form of Hayati Baki's poem is symmetrical, while Octavio Paz's poem is mobile. The place is the house in both poems. This house is the place where poetry emerges. However, the poet in Baki and the poem in Paz come to the fore. While in Paz the window is closed to the outside, in Baki it is open. The open one is inviting. While loneliness is intuited in Paz's poetry, in Baki's it is underlined and made explicit. Both poets have an inner loneliness. While Paz expresses the process of poetry formation in the context of solitude, Baki draws attention to the necessity and importance of solitude for writing poetry. While women play no role in loneliness in Paz's poetry, they play an important role in Baki's poetry. There are commonalities as well as differences in the poems: The common words of the poems are house, window, wind and dust. In both poems, there is no one in the house except the poet. The house represents the creative ego. The loneliness that surrounds the house offers both Baki and Paz the possibility of dreaming and leads them to poetry.

Keywords: *home, Hayati Baki, Octavio Paz, creative ego, creative solitude*

Extended summary

In this article, Hayati Baki's "home: symphony of loneliness" and Octavio Paz's "Dust Cloud of Words" are analyzed and compared in the context of creative loneliness. Baki's and Paz's poems rise on the common ground of home and solitude. Home and loneliness offer poets the opportunity to dream and lead them to write poetry.

Hayati Baki was born on August 17, 1949 in Tonya/Trabzon. After completing primary, secondary and high school in Tonya and Vakfikebir, he graduated from Ankara University, Faculty of Language and History Geography, Department of Turkish Language and Literature. He teaches Turkish Language as an instructor in various faculties of Ankara University. Baki publishes po-

ems, essays and interviews in many journals, including *Ankara Sanat Rehberi*, *Bireylikler*, *Edebiyat Nöbeti*, *Hayâl*, *İzlek*, *Kıyı*, *Kum*, *Kurgan*, *Kül*, *Ötüken*, *Promete*, *Sinope*, *Şiir Odası*, *Tonya Serenderi*, *Türk Dili* and *Türk Edebiyatı*. The poet's poetry books are listed as follows: *Sonrasız Dönüş Yalnızlığı* [*The Loneliness of Return Without Return*] (Promete Publications, 1992; Meda-Book, 2021); *Usulca ve Yeğnik* (Ekin Publications, 1996); *Harfler Kitabı* [*The Book of Letters*] (Ekin Publications, 2004) and *Patetik Senfoni* [*Pathetic Symphony*] (Artshop, 2020).

Octavio Paz was born in Mexico City in 1914. He is one of the most prominent poets not only in Mexico but also in Latin America and Europe. He joined the Republican side in the Spanish Civil War in 1937. Upon his return, he began publishing the magazine *Taller* in Mexico City. Due to his diplomatic duties, he lived in many countries. He resigned from his post as Mexican ambassador to India in 1968 due to the Mexican government's massacre of students. Paz taught at Cambridge University in 1970. Returning to Mexico in 1971, the poet began publishing *Plural*, an art, literature, criticism, and politics magazine that resonated in Latin American cultural life. Meanwhile, he translated many world poets into Spanish. Due to government pressure, Paz withdrew from *Plural* and, together with his friends on the editorial board, launched the magazine *Vuelta*. He later edited *Revista Vuelta*, the successor to this magazine. He passed away in Mexico City in 1998. His poetry books include *Luna Silvestre* (1933) [*Wild Moon*], *Bajo tu Clara y Otras Poemas sobre España* (1937) [*Under Your Clara and Other Poems about Spain*], *Raíz de Hombre* (1937), *Entre la Piedra y la Flor* (1941) [*Between Stone and Flower*], *A I Orilla del Mundo* (1942) [*At the Edge of the World*], *Libertad bajo Palabra* (1949) [*Parole*], *Aguila o Sol?* (1951), *Seminna Para un Himno* (1956) [*Seminna for a Hymn*], *Piedra de Sol* (1957) [*Sun Stone*], *La Estacion Violenta* (1958) [*Violent Station*], *Salamandra* (1962), *Viento Ladera Este Entero* (1965) [*Full Wind*], *Blanco* (1967) [*White*], *Discos Visuales* (1968) [*Visual Discs*], (1969) [*East Slope*], *La Centena* (1969) [*One Hundred*], *Topoemas* (1971), *Renga* (1971), *Passado en Claro* (1975) [*Past in Claro*], *Vuelta* (1976) [*Return*] are included.

Wherever there are human beings, there is loneliness. Loneliness is still not included in the basic emotions of disgust, sadness, happiness, fear, anger and bewilderment. In other words, it is a neglected emotion. It would be more accurate to consider loneliness not as a single emotional state but as a mixture of different emotions ranging from resentment, anger and sadness to shame, jealousy and self-pity. Loneliness is not simple and monotonous; it is a state of many contrasts, many facets, many layers.

The common theme of Octavio Paz's "Dust Cloud of Words" and Hayati Baki's "home: symphony of loneliness" is loneliness. They transform their loneliness into a force to create their poems. For this reason, the loneliness of both poets is creative loneliness. The poet needs loneliness to break free from the bonds of everyday and ordinary life. He can only reach the endless horizons of meaning through poems born from the traces of an exuberant and ardent loneliness.

Home is where loneliness is experienced. According to Theodor Reik, the unconscious meaning of home is "womb". In other words, the house signifies woman. However, Otto Rank states that over time, the symbol of home transforms from the protective woman to the creative ego. In this respect, solitude is necessary for a high concentration. It is in this concentration that the poet reaches poetry.

The title of Octavio Paz's poem "Dust Cloud of Words" reveals the connection between words and poetry. Hayati Baki's poem "home: symphony of loneliness" in his book *Pathetic Symphony* recalls Piyotr Ilyich Tchaikovsky's Symphony: "B minor", No. 6, Op.74. The former refers to the material of the poem, the latter to its rhythm.

The form of Hayati Baki's poem is symmetrical, while Octavio Paz's poem is mobile. The place is the house in both poems. This house is the place where poetry emerges. However, the poet in Baki and the poem in Paz come to the fore. While in Paz the window is closed to the outside, in Baki it is open. The open one is inviting. While loneliness is intuited in Paz's poetry, in Baki's it is underlined and made explicit. Both poets have an inner loneliness. While Paz expresses the process of poetry formation in the context of solitude, Baki draws attention to the necessity and importance of solitude for writing poetry. While women play no role in loneliness in Paz's poetry, they play an important role in Baki's poetry.

There are commonalities as well as differences in the poems: The common words of the poems are house, window, wind and dust. In both poems, there is no one in the house except the poet. The house represents the creative ego. The loneliness surrounding the house, on the other hand, offers both Baki and Paz the possibility of dreaming and leads them to poetry.

Giriş

Hayati Baki'nin şiirlerinde işlediği temel izleklerinden biri yalnızlıktır. Octavio Paz'ın yapıtlarında da yalnızlık konusu önemli bir yer tutar. Baki de Paz'ın *Yalnızlık Dolambacı* adlı yapıtında köklerindeki yalnızlığa gittiğini ifade eder (2015: 153). Bozkurt Güvenç ise yazarın bu yapıtında "İnsan yalnızlığının evrensel gizini" araştırdığını belirtir (1990: XII).

Bu çalışmanın odağı Hayati Baki'nin "ev: yalnızlık senfonisi" ile Octavio Paz'ın "Toz Bulutu Sözcükler" başlıklı şiirlerinin "yaratıcı yalnızlık" bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Yaratıcı kişi üzerine çalışan psikanalistlerden Otto Rank'a göre sanat yapıtı sanatçı ile algılayan kişiler arasında ruhsal birlik hâlini öngörür. Böylece sanatçı, sanat yapıtı aracılığıyla diğer insanlara ulaşır:

Psikolojik meseleyi estetik etkisinin gücü üzerinden tek taraflı incelemekten ve böylece sanatçıdaki asli ifade dürtüsünü ihmal etmekten kaçınmak zorundayız. Burada her iki vecheyi aynı anda sunarak açıklamamız gereken dualizm, sanatçının psikolojisinde tezahür eden dinamik ifade ile alımlayıcının psikolojisinde tezahür eden estetik haz düalizmidir. (2022: 96)

Makalede de "ev: yalnızlık senfonisi" ve "Toz Bulutu Sözcükler" şiirleri üzerinden şairlerin psikolojilerinde ortaya çıkan dinamik ve bunu alımlama deneyimi sunulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda şiirlerin izleksel dokusunda yer alan "yaratıcı ego", "yaratıcı yalnızlık" ve "ev" kavramları sanatçılara dönük psikanalitik yaklaşım ışığında yorumlanmıştır. Ancak daha önce Otto Rank'ın eleştirdiği ve geliştirdiği Sigmund Freud'un yaratıcı kişi ile ilgili düşüncelerine bakmak gerekir.

Freud'un "Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri" adlı yazısında ortaya koyduğu üzere imgelemisel etkinliğin ilk izlerini çocuklukta bulmak mümkündür: "Yaratıcı yazar oyun oynayan çocuğun yaptığıнын aynısını yapar. Bir yandan keskin bir biçimde gerçeklikten ayrılırken öte

yandan çok ciddiye aldığı -yani büyük ölçekte duyguyla donattığı- bir düşlem dünyası yaratır” (2016: 126). Freud gerçekte vazgeçmenin bir vazgeçme olmadığını onu bir başkasıyla değiş-tirdiğini ifade eder: “Büyüyen çocuk oynamayı bıraktığında hiçbir şeyden değil ama gerçek nesnelerle oyun arasında bağ kurmaktan vazgeçer; oynamak yerine artık düşlemeye başlar. Gökyüzünde kaleler inşa eder ve gündüz-düşleri olarak adlandırılan şeyleri yaratır” (2016: 127). Freud, mutlu kişinin değil, yalnızca doyumsuz kişinin düşlem kurduğunu ileri sürer:

Düşlemlerin güdü güçleri doyurulmamış istekleridir ve her bir düşlem bir istek doyurma, doyurucu olmayan gerçekliğin bir düzeltmesidir. Bu güdüleyici güçler düşlem kuran insanın cinsiyetine, kişiliğine ve koşullarına bağlı olarak farklılık gösterir; ama doğal olarak iki ana gruba ayrılırlar. Bunlar öznenin kişiliğini yüceltmeye hizmet eden hırslı istekler ya da erotik isteklerdir. (2016: 128)

Otto Rank’a göre yaratıcı kişi, kendini yaşadığı toplumdan ayırıp soyutlayarak varlığının özüne, deha kavramındaki üretici dürtüye yoğunlaştırır (2022: 49). Rank, yaratıcı dürtünün Freud’un sandığı gibi cinsellik değil, bireysel iradeye hizmet eden yaşam dürtüsü olduğunu ifade eder. Yaratıcı kişide irade baskın çıkarak içgüdüler üzerinde kontrol uygular. Yaratıcı kişi, ideolojik olarak inşa edilmiş bir ego ile sonuçlanan kendini yeniden yaratma ile işe başlar. Bu ego, yaratıcı irade gücünü kendi kişiliğinden o kişinin ideolojik temsillerine kaydırarak onu nesnelleştirecek konumdadır (2022: 57-59).

Rank’a göre Freud’un sanat hakkında söylediği az şey, şiirsel imgelem ile oyunun ve arzunun tatmin edilmesi kuramının ötesine geçemez. Bu nedenle sanat yapıtının özgül anlamını anlamak için yaratıcı düş gücünün bir açıklamasını ararken, yalnızca arzunun giderilmesi kuramından değil, aynı zamanda nevrotiğin korku sorunundaki ölümsüzlük ideolojisinin olumsuz yanına bakmak gerekir. Sanatçı, kişisel ölümsüzlük sembolizmi için toplumun onayını alarak ölüm korkusunu aşar; oysa nevroitik ölüm korkusunun üstesinden gelemeyiz. Bu bakımdan nevroitik başarısız bir sanatçıdır. Yüksek bir düş gücüne sahip olan sanatçı ise düş düzleminde aynı anda hem görünüm hem gerçeklik, hem bir parça hem bir bütün olan temel insani düalizmi yaratıcı bir biçimde aşma ve bundan haz alma imkânını bulur (2022: 192-103, 110).

Sanatçı da nevroitik de ortalama insandan daha çok “dünya acısı”nı paylaşır. Ne var ki sanatçı bu acıyı sanat yapıtı içinde eritir:

Sanatçı bu içe dönük dünyayı yalnızca bir koruma olarak değil, bir malzeme olarak da kullanabilir; bu nedenle hiçbir zaman onun tarafından tamamen baskı altına alınmaz, çoğu zaman yeterince derin bir depresyona girse de; yine de kendi kişiliğiyle ona nüfuz edebilir ve sonra onu tekrar kendinden uzaklaştırıp yeniden yaratabilir. Bu dışa atma hem doğum hem de doğurma sürecidir. (2022: 335)

Şerife Çağın’a göre “Âdeta sanatın doğması ve sanatçının var olması için ‘korku’, ‘yalnızlık’, ‘can sıkıntısı’ ve buna imkân tanıyan mekânlara ihtiyaç vardır” (2017: 23). Baki’nin ve Paz’ın şiirlerinde de yer evdir. Gaston Bachelard’a göre “İnsanın yalnız kaldığı ev, oda, tavanarası ona, sonu gelmez bir düşlemenin çerçevesini sunar ve kurulan bu düşü yalnızca şiir, ortaya koyduğu yapıtla bitirebilir” (2014: 46). Başka bir deyişle ev ve yalnızlık düş olanağı sunarak şiirin doğmasına yol açar.

Hayati Baki, 17 Ağustos 1949 tarihinde Tonya/Trabzon’da doğar. İlkokul, ortaokul ve liseyi Tonya ve Vakfıkebir’de tamamlayarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fa-

költesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirir. Ankara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerin- de okutman olarak Türk Dili dersleri verir. Baki, başta *Ankara Sanat Rehberi*, *Bireylikler*, *Edebiyat Nöbeti*, *Hayâl*, *İzlek*, *Kıyı*, *Kum*, *Kurgan*, *Kül*, *Ötüken*, *Promete*, *Sinope*, *Şiir Odası*, *Tonya Serenderi*, *Türk Dili ve Türk Edebiyatı* olmak üzere birçok dergide şiir, deneme ve röportaj yayımlar. Şairin *Sonrasız Dönüş Yalnızlığı* (şiir, Promete Yayınları, 1992; MedaKi- tap, 2021); *Usulca ve Yeğnik* (şiir, Ekin Yayınları, 1996); *Harfler Kitabı* (şiir, Ekin Yayınları, 2004); *Patetik Senfoni* (şiir, Artshop, 2020); *Şair ve Otorite Şiir ve Yanılsama* (deneme, Sute- ni Yayınları, 1996; İkaros Yayınları, 2008); *Şiir ve Hakikat: Şairin Zihin Temrinleri* (deneme, Yazılı Kâğıt Yayınları, 2015); *Tanzimat Edebiyatında Roman ve İnsan* (inceleme, Promete Yayınları, 1993); *Şiirin Kesik Damarları 1: İntihar Eden Şairler Kitabı* (biyografi, Promete Yayınları, 1994; Artshop, 2021) ve *Şiirin Kesik Damarları 2: Öldürülen Şairler Kitabı* (bi- yografi, Promete Yayınları, 1994; Artshop, 2022) adlı kitapları vardır.

Octavio Paz, 1914 yılında doğar. O, yalnız Meksika'nın değil, aynı zamanda Latin Ameri- ka ve Avrupa'nın da sayılı şairlerinden biridir. İç savaştaki İspanya'nın Cumhuriyetçi kesimi- ne 1937'de katılır. Meksika'ya dönünce *Taller* dergisini çıkarmaya başlar. Diplomatik görevi nedeniyle birçok ülkede bulunur. Meksika hükümetinin öğrenci katliamı nedeniyle 1968'de Hindistan Büyükelçiliği görevinden istifa eder. Paz, 1970'de Cambridge Üniversitesi'nde ders verir. Meksika'ya 1971'de dönen şair, Latin Amerika'nın kültürel yaşamında yankılar uyandı- ran sanat, edebiyat, eleştiri, politika dergisi *Plural*'i yayınlamaya başlar. Bu arada birçok dünya şairini İspanyolcaya çevirir. Hükümetin baskısı nedeniyle *Plural*'den çekilen Paz, yazı kuru- lundaki arkadaşlarıyla birlikte *Vuelta* adlı dergiyi çıkarır. Daha sonra bu derginin devamı olan *Revista Vuelta*'yı yönetir. 1998 yılında hayata veda eder. Şiir kitapları arasında *Luna Silvestre* (1933) [*Vahşi Ay*], *Bajo tu Clara y Otras Poemas sobre Espaná* (1937) [*Senin Altında Clara ve İspanya Hakkında Diğer Şiirler*], *Raiz de Hombre* (1937), *Entre la Piedra y la Flor* (1941) [*Taş ve Çiçek Arasında*], *A I Orilla del Mundo* (1942) [*Dünyanın Kıyısında*], *Libertad bajo Palabra* (1949) [*Şartlı Tahliye*], *Aguila o Sol?* (1951) [*Kartal mı Güneş mi?*], *Seminas Para un Himno* (1956) [*Bir Marş için Seminas*], *Piedra de Sol* (1957) [*Güneş Taşı*], *La Estacion Violenta* (1958) [*Şiddet Dolu İstasyon*], *Salamandra* (1962), *Viento Entero* (1965) [*Tam Rüzgâr*], *Blanco* (1967) [*Beyaz*], *Discos Visuales* (1968) [*Görsel Diskler*], *Ladera Este* (1969) [*Doğu Yamacı*], *La Centena* (1969) [*Yüz*], *Topoemas* (1971), *Renga* (1971), *Passado en Claro* (1975) [*Geçmişte Claro'da*], *Vuelta* (1976) [*Dönüş*] yer alır. Deneme-eleştiri kitapları arasında *El Labirento de la Soledad* (1950) [*Yalnızlık Dolambacı*], *El Arco y la Lira* (1956) [*Yay ve Lir*], *Las Peras del Olmo* (1957) [*Elma Ağacındaki Armutlar*], *Cuadrivio* (1965) [*Dörtlül*], *Los Signos en Rotacion* (1965) [*Dönen İşaretler*], *Piertas al Campo* (1966) [*Kır Kapıları*], *Corriente Alterna* (1967) [*Alternatif Akım*], *Claude Levi-Strauss o el Nuevo Festin de Esopo* (1967) [*Claude Levi-Stra- uss veya Esopo'nun Yeni Ziyafeti*], *Marcel Duchamp o el Castillo de la Pureza* (1968) [*Marcel Duchamp veya Saflık Kalesi*], *Conjunciones y Disyunciones* (1969), *Postdata* (1970) [*Not*], *El Mono Gramtico* (1971) [*Gramer Maymunu*], *El Signo y el Garabato* (1973) [*İşaret ve Kara- lama*] *Los Hijos del Limo* (1973) [*Çamurun Çocukları*], *Marcel Duchamp: Aparencia Desun- da* (1978) [*Marcel Duchamp: Desunda Görünümü*], *Xavier Villarrutia en Persona y en Obra* (1978) [*Xavier Villarrutia: Kişiliği ve Eserleri*], *El Obro Filantropico* (1979) [*Hayırseverlik Çalışmaları*], *In Mediaciones* (1979) [*Arabuluculuk*] sayılabilir (Paz, 1984: 9-10).

Octavio Paz, yaşamı söze, imgeye, sese, ritme ve anlama dönüştürürken dil üzerine çalışır. Bilinenin dışına ve ötesine geçmek ve yaratıcılığın öznel deneyimini yaşamak için yalnızlığı yer edinir.

Hayati Baki’de ev

Hayati Baki, *Patetik Senfoni* adlı kitabında yer alan “ev: yalnızlık senfonisi” şiiriyle Piyotr İlyiç Çaykovski’nin Senfoni: “Si minör”, No. 6, Op.74’ünü anımsatır. Çaykovski, bu senfonisini ilk kez 16 Ekim 1893’te Petersburg’da kendi yönetiminde çaldırttıktan yirmi bir gün sonra koleradan ölür (Yener, 1981: 85).

Şiirdeki yer evdir. Çimen Günay-Erkol’a göre; “Mekân, farkında olmadan bırakılan birçok izi bugüne ulaştıran, içinden geçilen zamanlara dair ipuçlarını biriktiren geniş bir albüm gibidir” (2023: 169). Şiirdeki evde de zamanın izleri vardır. Zamanın izleri daha çok yalnızlıkla ilgilidir.

Yalnızlık insana dairdir. İnsan nerede ise yalnızlık oradadır. “ev: yalnızlık senfonisi” şiirinde de şair, evde yalnızdır. Fay Bound Alberti’nin belirttiği gibi yalnızlık, bugün hâlâ temel duygular olarak görülen tiksinti, üzüntü, mutluluk, korku, öfke ve şaşkınlık içinde yer almamaktadır. Yalnızlık ihmal edilmiş hâllerden biridir (2022: 25-26). Alberti, yalnızlığı tek bir duygu durumu olarak değil; içerleme, öfke üzüntüden utanç, kıskançlık, kendi kendine acımaya uzanan farklı duyguların bir karışımı olarak değerlendirir (2022: 23).

Şair âdeta yalnızlığını çoğaltmak için evde beklemektedir. Beklemek bakmak, ötekine bakmak ve bakılmayı beklemek demektir. Türkçede beklemek ve bakmak, umutsuzluk ve mutsuzluk örneğinde olduğu gibi, yalnızca bir harf değişikliğiyle ortaya çıkan ritmi ve prozidisi benzer iki sözcüktür (Göka, 2020: 125). “ev bomboş: burda yalnızlık bekler.” dizesindeki bomboş pekiştirme sözcüğüyle şair, yalnızlığa vurgu yapar. Yalnızlık, sessizlik ile ilişkilidir. Jean Baudrillard, sessizliğin her türlü gürültüden arındırılabilir bir şey olmadığına dikkat çeker (2013: 83). Şiirde de sessizliğe rağmen yalnızlığın yaralı bir geyik gibi iniltisi, karlı akşamın fısıltısı duyulur. Atmosfere güven değil, güvensizlik hâkimdir. Güven ile hem itimat ve emanet hem asayiş ve emniyet kastedilir (Göka, 2020: 184). Güvenli olmayan yer tekinsizdir.

Ev tekinsiz bir yer olarak yabancıla bağlantılıdır. Halim Şafak’a göre Baki’nin şiirlerine bakıldığında ormana yakın, etrafında hayvanların, içinde birçok kitap ve derginin olduğu ev, yalnızlığın yaşandığı ve yabancıla ilişkinin kurulduğu yerdir (2022: 76). Yabancı, insan yaşamayan ıssız yerdir. Burada öpüşme olmayan aşk, yuva olmayan ev söz konusudur. Adriane Blue’ya göre “Öpüşmenin paradigması karşılıklı ilişkilidir, kaynaşma, içine almadır. Mükemmel öpüşmede, arzu bedensel ve duygusal olarak karşılıklıdır” (2015: 47). Bu nedenle öpüşsüz aşk kanatan bir yalnızlıktır:

ev bomboş: burda yalnızlık bekler: / ısıltı ve gölge; sesin gizlendiği / sinip sığındığı kapı arkası. odada / sessizliğinden korkan sessizlik, / burada bekler: boşlukta tutunan körlüğü. ev bomboş: burda yalnızlık bekler: / yaralı bir geyik gibi: inilti / balkon bekler soluk soluğa kuşların: / orman ne yapar?: eşikte biriken / tozlu ışık ne yapar?: çıplak ellerini. ev bomboş: burda yalnızlık bekler: / rüzgâr öylesine tuhaf, kaygısız geçerken / kanayan karlı akşamın fısıltısı, öpüşsüz: / kalır kederden sıırsıklam aşk; / körelir bakmanın bekleyişi, pencere. ev bomboş: burda yalnızlık bekler. (Baki, 2020: 14)

Necati Nesimi, Hayati Baki'nin takma adıdır. Evde şair Hayati Baki yani yalnızlık oturur. İnsan, yalnız doğar; yalnız ölür. Ömrü boyunca da ölümlü iç içedir. Sevdiklerinin ölümlerine tanıklık etmek zorunda kalır. Başka bir deyişle yaşamın özünde yalnızlık vardır. Bu öz, sevginin değerini fark ettirir. Erich Fromm'a göre yalnızlığın farkındalığı sevgi arayışına yol açar: “Sevgi, sevdiğimiz şeyin yaşaması, gelişmesi için duyduğumuz etkin ilgidir” (1995: 32). Şair de sevgisini doğa, hayvan ve akrabada görünür kılar. Ne var ki bu durum yalnızlığın eve egemen olduğu gerçeğini değiştirmez. Evde şairin sözüne ve bakışına karşılık verecek kimse yoktur:

burda yalnızlık oturur: kitap tozları. / burda yalnızlık oturur: salıncakta gece. / burda yalnızlık oturur: ince öfke, hüzn. / burda yalnızlık oturur: emicem, kediler. / burda yalnızlık oturur: duvarlar, palto. / burda yalnızlık oturur: yılık atları. / burda yalnızlık oturur: cesaret ve korku. / burda yalnızlık oturur: deniz ve derinlik. / burda yalnızlık oturur: günaydın öteki. / burda yalnızlık oturur: hayâlin hâlleri. / burda yalnızlık oturur: körlük, sağırılık. / burda yalnızlık oturur: sade yalnızlık. / burda yalnızlık oturur: içinde ateş. / burda yalnızlık oturur: dikkat, dikkat et. burda yalnızlık oturur: necati nesimi, iyilik. (Baki, 2020: 15)

Şair geçmişinin bir yanılsama olduğunu hatırlar. O, artık genç değildir; yaşam yorgunudur ve yalnızlığıyla baş başadır. “Ev bomboş” ifadesi Behçet Necatigil'in “Evin Halleri” şiirindeki “Bomboş, ev” dizesini anımsatır: “Evin yalın hali / İster cüce ister dev / Camlarında perde yok / Bomboş, ev” (2012: 85). Baki'nin şiirinde de ev bomboştur, çünkü erkek kadında, kadın erkekte var olamamıştır. Onların çocukları yoktur. Aşk kadına ve erkeğe yalnızlık olmuştur. Başka bir deyişle yalnızlığı paylaşmışlardır. Frédéric Gros'un belirttiği gibi “Çünkü yalnızlık da tıpkı ekmek ve gün ışığı gibi paylaşılır” (2017: 54). Yalnızlık onları giderek birbirinden uzaklaştırmıştır. Lars Svendsen, yalnız kişinin kendi değerine ilişkin başkalarından beklediği tanınmayı elde edemediğine, en azından istediği ölçüde alamadığına dikkat çeker (2021: 177). Şiirde de erkek ve kadın kendi değerlerine ilişkin birbirlerinden bekledikleri tanınmayı gerçekleştirememiş; iki yabancıya dönüşmüşlerdir:

yalnızlık neyi besler?: ev bomboş. / saksıların toprağını suyun dilini. / altıçizili beynin magmasını. / aşk yalnızlıktır, onu: kimsesiz olmayı, / şarap vaktini sevişme zamanını. yalnızlık neyi besler?: ev bomboş. / duyulmayan sesi besler, çıt yok. / metal yorgunluğunu kardeş kireçlenmeyi. / uzak ağlamayı çocukları: iğrenmeyi / borsadan silahlardan: ebleh duygudan. yalnızlık neyi besler?: ev bomboş. / bellek yenilenir: unutmaz, anımsar. / bu harika, diyen sesi: yanılsamayı. / yoğunlaşır akıl, düşlem ve ufukla. / kiraz çiçeklerini severim: gençleşirim. yalnızlık bu: bomboş evi besler.-- (Baki, 2020: 16)

Aynı evde yaşasalar da şairle kadının arasına mesafe vardır. Henry David Thoreau'ya göre kişi, ne kadar uğraşırsa uğraşsın başka biriyle arasındaki uzaklığı ona yaklaşıp kapamaz (2023: 12). Bu nedenle şair, kadınla aşkı değil, yalnızlığı paylaşır. Yalnız şairin ilişki kurduğu kişi kendisi olur. Adam Phillips'e göre de “Sanatçı, asli ilişkiyi kendisiyle kuran biri olarak düşünülebilir” (2021: 67).

Yalnızlığın yaşandığı yer evdir. Sigmund Freud'a göre düşte görülen ev, insan bedenidir: “Bir bütün olarak insan bedeni, düş imgelemi tarafından bir ev olarak, bedeninin ayrı ayrı organları da bir evin kesimleri olarak resimlenir” (2001: 274). Theodor Reik, evin bilinçdışı anlamının “rahim” olduğunu ifade eder (2009: 132-133). Başka bir deyişle ev, kadını imler. Ancak Otto Rank, zaman içerisinde ev simgesinin koruyucu kadından yaratıcı egoya dönüştüğünü ifade eder: “Ev, tüm cismani sembolizmine rağmen anaç korumanın doğasının salt kopyasını-

dan çok daha fazlasıdır; bunun çok ötesine geçmiştir ve anaç koruyucu örtüden özgürleşmiş ve kendi bağımsızlığına kavuşmuş yaratıcı egonun simgesi haline gelmiştir” (2022: 180). Bu bakımdan ev yaratıcı egoyken, yalnızlık onu besleyen bir kaynaktır. Rainer Maria Rilke, boşuna “Yalnızlığınızı sevin” (2019: 28) dememiştir. Şair, yalnızlığın en derin yerinde şiire ulaşır.

Octavio Paz’da ev

Octavia Paz’ın “Toz Bulutu Sözcükler”inde Hayati Baki’nin “ev: yalnızlık senfonisi”nde olduğu gibi yer evdir. Başlangıçta karanlık vardır. Evin penceresi dışa değil içe doğru açılır. Pencereyi göz olarak düşünürsek göz evin dışına değil, içine bakar:

Açıyorum pencereyi
bakmıyor
hiçbir yere
pencere
içe doğru açılır (1991: 18)

Ev yaratıcı egoyu temsil eder. Yaratıcı ego şiiri doğurmak için en derinindeki yalnızlığa dokunur. Paz’ın belirttiği gibi “Yalnızlık, insan duygusunun en derindeki gerçeğidir” (1990: 215).

Eugenio Borgna, şiirin gerçek yalnızlıktan doğduğunu düşünür. Borgna’ya göre gündelik ve sıradan yaşamın bağlarından kurtulmak için şair yalnızlığa ihtiyaç duyar. Ayrıca uçsuz bucaksız anlam ufuklarına da ancak coşkun ve ateşli bir yalnızlığın izinden doğan şiirlerle ulaşılabilir:

Her şiirsel yaratı -öyle düzyazı metinler vardır ki onlara şiirsel dememek mümkün değildir- ancak, düşünmeyi ve içe bakışı çoraklaştıran günlük ve bilindik meşgalelerden esaslı şekilde kopma kaydıyla içsel olarak yeniden yaşanacak bir yalnızlıktan doğabilir; ayrıca öyle şiirsel deneyimler vardır ki, onlarda öne çıkan tema yalnızlıktır. Coşkun ve ateşli bir yalnızlığın izinden doğan şiirsel yaratıları yeniden okumazsak, yalnızlığın, ruhun yalnızlığının uçsuz bucaksız anlam ufuklarına yaklaşmamız, bana kalırsa mümkün değildir. (2019: 215)

Gaston Bachelard, düş kuran yalnız kişinin tek başına olmadığına, kendini ikiye böldüğüne dikkat çeker: “Yalnız başıyım, öyleyse yalnızlığıma derman olmuş varlığı, yalnızlıklarımın derman olabilecek varlığı düşünüyorum. Yaşamıyla yaşamın idealleştirmelerini getiriyordu bana, yaşamı ikiye katlayan, yaşamı kendi doruklarına doğru sürükleyen, düş kuranın da, kendini ikiye bölerek yaşamasına yol açan idealleştirmeleri getiriyordu” (2012, s. 88). Paz da şairin yalnızlığında kendisinden imge doğurduğunu ifade eder. Ona göre şair ve imge iki varlık olur. Onlar yabancı ve eştir. Paz’a göre şair imgeye yaslanırken, imge ondan kaçır. Yüzü de adı da olmayan imge, şairin yanında olduğu hâlde ondan gizlenir. Gece şaire birkaç saatliğine gelse bile sabahleyin gider. Şair imgenin oyuğu, boşluğunun izidir:

Kendisiyle gerçekten yalnız kalan kişi, kendi yalnızlığı içinde kendisine yeten kişi bir başına değildir. Gerçek yalnızlık insanın kendi varlığından ayrılması, iki varlık olmasıdır. Yabancı olan, öteki bizim eşimizdir. Sürekli olarak ona dayanmaya çalışırız. O da sürekli olarak bizden kaçır. Onun ne bir yüzü, ne bir ismi vardır, fakat her zaman orada saklanmaktadır. Her gece birkaç saatliğine bize karışır sabah olunca da çekip gider. (2024: 142)

Paz’ın şairin yalnızlığında eşini doğurması durumu, Bachelard’ın ikizini doğurması ile benzerlik gösterir: “Ontolojik paradoksların ilki şu değil midir: düşleme, düş kuranı başka bir dünyaya taşıırken, onu kendisinden başka biri kılar. Ne var ki yine de kendisidir bu öteki, kendisinin ikizidir” (Bachelard, 2012, s. 86).

Gerçek yalnızlık basit bir şey değildir. Eugenio Borgna'nın belirttiği gibi "Görünürde basit ve tekdüze duran yalnızlıkta, pek çok tezat, pek çok karşıtlık, pek çok yön, pek çok da katman vardır" (2019: 216).

Şiirde yel sözcüğüyle ifade edilen esinin şairi harekete geçirmesiyle yaratıcı egodan toz bulutu hâlinde dağılan sözcükler, imge olma yolunda hareket eder. Sözcükler imge olmak için şiirde ait olduğu yeri bulmalıdır. Octavio Paz'ın belirttiğine göre "Şiirin içinde iki karşıt güç bir arada yaşar. Birincisi sözcüğü köklerinden kopartıp yükselten güç, ikincisi de onu gerisingeri yere indiren yerçekimi gücü" (2024: 41). Paz'ın görselleştirdiği şiirin biçiminde yükselen, düşen, dağılan sözcükler bir araya gelir:

Yel
kaldırır
hafif apansızlıkları
döner toz kuleleri
daha
yükselir bu evden
Sığırlar
bir yaprağa
Bir düşer bir kalkarlar
Söylemeden önce
bir şey
kırılınca yaprak
dağılırlar
Yankı kasırgaları
solunan esinlenen
kendi dönüşüyle (1991: 18)

Paz'ın belirttiği gibi "Şiir bu söylenmemiş ve belki de söylenemez sözün peşindedir" (2024: 171). Daha önce hiç söylenmemiş olanı söyleyebilmek, bir imge meydana getirmektir. Paz da "İmge bir yaratıştır, asli bir duyguda bulunmayan bir şey, adlandırılmaz olanı adlandırmak ve söylenemez olanı söylemek için yaratmış olduğumuz bir şey" demektedir (2024: 180). Sıradan ve günlük dilin var olan düzenini bozan şair, bu dili aşan yeni bir düzen kurar. Dil alanındaki sonu, sınırı yıkmaya çalışarak sonsuzluğu yoklama olanaklarını dener:

Şimdi
açılmaktalar başka bir uzayda
Diyorlar ki
söylemedik biz onu
başka şey hep başka
hep aynı şey
Şiirin sözcükleri
hiç söylemedik onları
Şiir söylüyor bize (1991: 18)

Şair, “yalnızlık hâli”nde bir anlamda bu dünyanın gerçekliğinden şiir dünyasının gerçekliğine geçer. Şiir dünyasının gerçekliğinde kendisinden başka kimsenin tanık olamayacağı özgünlüğe ulaşır. Bu özgünlük deneyiminde Gaston Bachelard’ın ifadesiyle söylersek “poetik esriklik” (2012: 186) içinde varlığından şiir doğurur. Paz, “Toz Bulutu Sözcükler”de âdeta şairin şiir doğurma hâlini yani bir şiirin oluşunu gözler önüne serer. Böylece yalnızlığı yaratıcı güce dönüştürmüş olur.

Sonuç

Hayati Baki’nin “ev: yalnızlık senfonisi” ve Octavio Paz’ın “Toz Bulutu Sözcükler” adlı şiirinin izleği yalnızlıktır. Şairler yalnızlıklarını şiirlerini meydana getirmek için bir güce dönüştürürler. Bu bakımdan onların yalnızlıkları yaratıcı bir yalnızlıktır.

Octavio Paz’ın şiirinin “Toz Bulutu Sözcükler” adı sözcük ile şiir arasındaki bağı ortaya koyar. Hayati Baki, *Patetik Senfoni* adlı kitabında yer alan “ev: yalnızlık senfonisi” şiiriyle Piyotr İlyiç Çaykovski’nin Senfoni: “Si minör”, No. 6, Op.74’ünü anımsatır. Birincisi şiirin malzemesine, ikincisi ahengine işaret eder.

Octavio Paz’ın şiirinin biçimi hareketli, Hayati Baki’nin şiirinin biçimi simetrik. İki şiirde de yer evdir. Bu ev şiirin ortaya çıktığı yerdir. Ne var ki Paz’da şiir, Baki’de şair öne çıkar. Paz’da pencere dışarıya kapalıyken, Baki’de açıktır. Açık olan davetkârdır. Paz’ın şiirinde yalnızlık sezdirilirken, Baki’nin şiirinde belirginleştirilir. Her iki şairde de içsel yalnızlık söz konusudur. Paz yalnızlık bağlamında şiir oluşum sürecini dile getirirken, Baki şiir yazmak için yalnızlığın gerekliliğini ve önemini gösterir. Baki’nin şiirinde yalnızlıkta kadın önemli bir rol oynarken, Paz’da kadın yoktur.

Şiirde yalnızca farklılıklar değil, aynı zamanda ortaklıklar bulunmaktadır: Şiirlerin ortak sözcükleri ev, pencere, rüzgâr ve tozdur. Her iki şiirde de evde şairden başka kimse yoktur. Ev yaratıcı egoyu temsil eder. Evin dört yanını saran yalnızlıksa iki şaire de düş olanağı sunarak onları şiire götürür.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale, orijinal veriler temelinde hazırlanmış özgün bir araştırma makalesidir. Daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olup başka bir yere yayımlanmak üzere gönderilmemiştir. Yazar, araştırma sürecinde etik ilkelere ve kurallara uymuştur.

Yazarların katkı düzeyleri: Birinci yazar %100.

Etik komite onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Finansal destek: Bu araştırma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement: Research it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process.

Contribution rates of authors to the article: First author %100.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Support statement (optional): No financial support was received for the study. Conflict of interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Alberti, F. B. (2022). *Yalnızlığın biyografisi: Bir duygunun tarihi* (E. Kılıç, Çev.) Albaraka.
- Bachelard, G. (2012). *Düşlemenin poetikası* (A. Tümerterkin, Çev.) İthaki.
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın poetikası* (A. Tümerterkin, Çev.) İthaki.
- Baki, H. (2020). *Patetik senfoni*. Artshop.
- Baki, H. (2015). *Şair ve hakikat (şairin zihin temrinleri)* Yazılı Kâğıt.
- Baudrillard, J. (2013). *Amerika* (Y. Avunç, Çev.) Ayrıntı.
- Blue, A. (2015). *Öpüşme: Metafizikten erotiğe* (İ. Sağlamer, Çev.) Ayrıntı.
- Borgna, E. (2019). *Ruhun yalnızlığı*. (M. M. Çilingiroğlu, Çev.)Yapı Kredi.
- Çağın, Ş. (2017). Necip Fazıl'ın "tekinsiz ev"leri. *Yeni Türk Edebiyatı*, 15, 19-32.
- Freud, Sigmund (2001). *Düşlerin Yorumu I*. (E. Kapkın) Payel.
- Freud, Sigmund (2016). *Sanat ve edebiyat* (E. Kapkın ve A. Tekşen) Payel.
- Fromm, E. (1995). *Sevme sanatı* (Y. Salman, Çev.) Payel.
- Göka, E. (2020). *Yalnızlık ve umut: Günümüzde varoluşsal çaresizlikler ve çıkış*. Kapı.
- Gros, F. (2017). *Yürümenin felsefesi* (A. Ulutaşlı, Çev.) Kolektif Kitap.
- Günay-Erkol, Ç. (2023). "Travmatik bellek ve mekân: Eve ait olmanın zorlukları", *Ev: tarihsel, toplumsal ve sembolik bir mekân olarak anlamı ve dönüşümü*, Parmaksız, P.M. (Ed.) içinde (ss. 159-171) Nika.
- Güvenç, Bozkurt (1990). "Çevirmen'in önsözü". *Yalnızlık dolambacı* içinde (ss. IX-XX) (B. Güvenç, Çev.) Cem.
- Necatigil, B. (2012). *Şiirler* (A. Tanyeri, H. Yavuz, Haz.) Yapı Kredi.
- Paz, O. (1984). "Octavio Paz". *Kartal mı, güneş mi? (Seçme Şiirler)* içinde (ss. 9-10) (A. Cengizkan, Çev.) Kuzey.
- Çev. Paz, O. (1990). *Yalnızlık dolambacı*. (B. Güvenç, Çev.) Cem.
- Paz, O. (1991). *Dönüş* (Y. E. Canpolat, Çev.) Gölge.
- Paz, O. (2024). *Yay ve lir* (Ö. Saruhanlıoğlu, Çev.) Ketebe.
- Phillips, A. (2021). *Öpüşme, gıdıklanma ve sıkılma üzerine: Hayatın didiklenmemiş yanlarına dair psikanalitik denemeler*. (F. Taşkent, Çev.) Ayrıntı.
- Rank, O (2022). *Sanat ve sanatçı*. (O. Düz, Çev.) Albaraka.
- Reik, T. (2009) *Aşk ve şehvet üzerine: Cnslerin duygusal farklılıkları* (A. Kılıçlıoğlu, Çev.) Say.
- Rilke, R. M. (2019). *Genç bir şaire mektuplar* (K. Şipal, Çev.) Cem.
- Svendsen, L. (2021). *Yalnızlığın felsefesi* (M. Erşen, Çev.) Redingot.
- Şafak, H. (2022). Hayati Baki'nin 'Türk mitolojisi' ile bugün arasında kalan şiiri. *Edebiyat Nöbeti*, 39, 75-79 (Hayati Baki/Şiirde 50. Yıl).
- Thoreau, H. D. (2023). *Yalnızlık* (E. C. Ercan, Çev.) Zeplin.
- Yener, F. (1981). *Müzik kılavuzu*. Karacan.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).